

Події на Південному Кавказі: локальне зіткнення глобальних інтересів

На початку серпня 2008 р. на грузино-південноосетинському кордоні, що охоронявся грузинськими та російськими миротворцями, активізувались збройні сутички. У ніч з 7 на 8 серпня, після декількох безрезультатних спроб провести мирні переговори, грузинська сторона прийняла рішення про введення військ до південноосетинського міста Цхінвалі. Вранці уряд Південної Осетії звернувся за допомогою до Росії як миротворчої сторони в конфлікті. За декілька годин російські літаки розпочали бомбову атаку не лише в зоні військових дій, але й по об'єктах військової інфраструктури, що знаходились на території Грузії: морському порту Поті, авіабазі Вазіані поблизу Тбілісі тощо. В ході воєнних дій російські війська зайняли частину території у Центрі та на Заході Грузії.

12 серпня за посередництва Н. Саркозі, Президента Франції, що нині головує в ЄС, були розпочаті переговори з мирного врегулювання конфлікту, а запропоновані ним шість принципів мирного врегулювання увійшли до угоди, підписаної обома сторонами. Однак 25 серпня, у відповідь на звернення лідерів незалежних республік Абхазії та Південної Осетії, обидві палати Федеральних зборів РФ одноголосно визнали їх незалежність, що наступного ж дня було закріплено відповідними указами Президента Росії Д. Медведєва, незважаючи на чисельні заяви про неприйнятність такого рішення з боку Заходу.

Отже, ситуація на Південному Кавказі, спровокована цілим комплексом геополітичних чинників та зіткненням інтересів провідних світових гравців, на превеликий жаль, ще не скоро буде розв'язана остаточно¹. Наслідки ж цих подій виходитимуть далеко за межі пострадянського регіону. Цей конфлікт, вкотре демонструє всьому світу практичний вимір вразливості сучасної постбіполярної системи міжнародних відносин, що характеризується якісними змінами в самій сутності міжнародно-правового світоустрою, зокрема, відходом від принципу невтручання у внутрішні справи суверенних держав (закладеного Вестфальським миром 1648р., який був основою міжнародного порядку до завершення холодної війни)².

Російсько-грузинський конфлікт наочно продемонстрував зворотну сторону доктрини примату інституту прав людини над інститутом державного суверенітету (який набув особливої актуальності наприкінці ХХ ст. у вигляді так званих гуманітарних інтервенцій), що за відсутності дієвих механізмів захисту міжнародного права фактично призводить до домінування "права сили".

У цьому ж контексті постає проблема неефективності Ради Безпеки ООН, діяльність якої заблокована кожного разу, коли мова йде про зіткнення інтересів її постійних членів, що володіють правом вето (США, Росія, Франція, Великобританія, Китай). При цьому поглиблення протиріч між США та Європейським Союзом, а також наявність істотних розбіжностей в інтересах країн ЄС зумовлюють слабкість Заходу у виробленні спільної позиції щодо подій в Грузії, що також позначається на діяльності НАТО та Великої вісімки (G8).

Більш конфронтаційна позиція США – розміщення елементів ПРО у Польщі та Чехії разом із намірами блокувати вступ Росії до СОТ і погрозами виключення з G8 – стримується такими чинниками, як потреба в російській підтримці у санкціях проти ядерного Ірану та незацікавленістю у прямому військовому зіткненні з РФ (не говорячи вже про

¹ Зокрема, таку думку висловлює діючий Голова ОБСЄ, Міністр закордонних справ Фінляндії А. Стабб, який виступає активним посередником у мирному врегулюванню ситуації на Південному Кавказі (<http://www.alexstubb.com/en/index.php?trg=diary&id=1178>).

² Лебедева М. Что угрожает Вестфалю? Международные процессы, Том 6, №1(16), Январь-апрель, 2008.

катастрофічність його можливих наслідків), особливо, враховуючи ситуацію в Іраку та Афганістані. Внаслідок чого навіть гострі заяви з боку адміністрації Дж. Буша, що дедалі більше нагадують часи холодної війни, сприймаються в РФ як частина виборчої кампанії на користь кандидата від республіканців Дж. Маккейна та досить успішно використовуються російським керівництвом у внутрішньополітичних цілях.

Водночас країни ЄС, не поділяючи геополітичні амбіції США, обмежуються дипломатичними та миротворчими зусиллями. При цьому чинник енергетичної залежності від Росії не дозволяє вести мову про будь-які санкції економічного характеру з боку ЄС. Навіть заяви про наміри щодо згортання співробітництва між НАТО та Росією поки що слід розглядати як суто тактичний крок.

Таким чином, претендуючи на роль одного зі світових "центрів сили", своїми діями на Південному Кавказі Російська Федерація демонструє усьому світу наслідки ігнорування її регіональних інтересів (зокрема, в контексті визнання незалежності Косова) та нездатність Заходу їй в цьому протидіяти, особливо в умовах, коли міжнародне право дедалі більше поступається "праву сили". Так, в новій Концепції зовнішньої політики РФ від 12 липня 2008р. досить симптоматично підкреслюється "особлива небезпечність здійснення на догоду політичній кон'юктурі та інтересам окремих держав вільного тлумачення таких найважливіших міжнародно-правових норм і принципів, як незастосування сили та погрози силою... поваги до суверенітету держав і їхньої територіальної цілісності"³.

На регіональному рівні російсько-грузинський конфлікт не може не викликати занепокоєння в решті країн СНД, оскільки сама Співдружність є надто аморфним утворенням для здійснення будь-яких кроків незалежно від Москви, а Організація договору про колективну безпеку (ОДКБ) також створена виключно для реалізації російських інтересів на пострадянському просторі.

Крім цього, застосований Росією механізм визнання суверенітету Абхазії та Південної Осетії є очевидним викликом для інших пострадянських країн, до складу яких також входять невизнані республіки. У найближчій перспективі це ставить під сумнів подальше існування такої організації, як ГУАМ, оскільки зусилля Грузії вочевидь будуть зосереджені навколо збереження власної територіальної цілісності, а Молдова вже тривалий час віддаляється від організації, налагоджуючи співробітництво з Москвою у визначенні статусу Придністров'я. Що стосується Азербайджану, то відсутність будь-яких офіційних заяв з приводу російсько-грузинського конфлікту досить красномовно свідчить про актуальність такого важелю впливу з боку Москви, як гра на його протиріччях із Вірменією у врегулюванні «замороженого» конфлікту в Нагорному Карабаху.

Щодо подальшої діяльності СНД, то після демаршу Грузії її крах констатувати ще зарано. Ядро організації складають країни-учасниці ЄврАзЕС (Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Росія, Таджикистан, Узбекистан) та ОДКБ (ті самі за виключенням Вірменії), які вочевидь й надалі підтримуватимуть співробітництво з Москвою.

З огляду на наведені вище чинники, офіційному Києву слід зайняти більш помірковану позицію щодо подій на Південному Кавказі, обмежившись підтримкою відповідних рішень Європейського Союзу, а також наданням гуманітарної допомоги постраждалим (яку вже було виділено Україною в сумі, еквівалентній 18 млн дол. США⁴).

Також Україні слід утримуватись від гучних заяв щодо можливих загроз національній безпеці, які можуть бути використані в пропагандистських цілях сторонами конфлікту. Натомість рішення щодо попередження таких загроз мають ухвалюватись виважено, реалістично та виключно на основі стратегічних національних інтересів. Одним з кроків у цьому напрямі мала б стати консолідація зусиль парламентської коаліції для ухвалення Закону України «Про основні засади внутрішньої і зовнішньої політики України».

³ Концепция внешней политики Российской Федерации. Министерство иностранных дел РФ (<http://www.mid.ru/ns-osndoc.nsf/0e9272bafa34209743256c630042d1aa/d48737161a0bc944c32574870048d8f7?OpenDocument>).

⁴ Украина выделила рекордную сумму на гуманитарную помощь Грузии. РБК-Украина, 14.08.08. (<http://www.utro.ru/news/2008/08/20/761168.shtml>)